

מבט על, גיליון 558, 10 ביוני 2014

תכנית הטילים הבליסטיים של איראן:

בתווך שבין הגנה מטילים לעסקה כוללת

עזריאל ברמנט ואמילי לנדאו

במהלך שמונת חודשי המשא ומתן שהתנהלו עד היום בין איראן לבין מדינות ה-P5+1, תכנית הטילים הבליסטיים האיראנית הוזה לשוליים. למרות שלפני חודשים ספורים עוד היו סימנים לכך שארה"ב נחושה לכלול את הנושא בעסקה הסופית, איראן עמדה על כך שהיא לא תתיר דיון בתכנית הטילים שלה כחלק מהמשא ומתן עם המעצמות. מנהיגה העליון עלי חמינאי, הצהיר לאחרונה שיהיה זה "טיפשי ואידיוטי" לצפות שאיראן תרסן את תכנית הטילים הבליסטיים שלה, והורה על הגברת הייצור של אמצעי שיגור אלה. בראיון שקיים לאחרונה שר ההגנה האמריקני צ'אק הייגל, הוא הפריד בין סוגיית הטילים לבין שיחות הגרעין הנוכחיות. הוא ציין שתוכנית הטילים של איראן אמנם נמצאת על סדר יומה של ארצות הברית לטווח הארוך, אך לעת עתה מתמקדות מדינות ה-P5+1 בסוגיית הגרעין.

תכנית הטילים הבליסטיים של איראן היא איום מרכזי על המזרח התיכון ואף מעבר לו. ברשות איראן כבר יש טילים מבצעיים עם טווחים של 1500 עד 2500 ק"מ, המסוגלים להגיע למטרות במזרח התיכון, טורקיה ודרום מזרח אירופה. בנוסף, איראן פועלת לפיתוח גרסה ארוכת טווח של השיאהב-3 ושל טיל בליסטי לטווח בינוני של 2000 ק"מ, הסאג'יל-2, ובקרוב עתידה להתחיל לייצר טילים בעלי טווח של 3000 ק"מ. כמו כן יש לה תכנית לפיתוח אמצעי שיגור לחלל. על פי דוח מחלקת ההגנה האמריקנית לשנת 2012, איראן ממשיכה לפתח טילים בליסטיים ארוכי טווח שיגיעו מעבר ליריבות האזוריות שלה, ועד שנת 2015 ההערכות הן שהיא עשויה לפתח יכולת טכנית לשיגור ניסיוני של טיל בליסטי בין-יבשתי. מנהל שירות המודיעין הלאומי האמריקני ג'יימס קלאפר, אמר לוועדת הכוחות החמושים של הקונגרס האמריקני בפברואר 2014, כי איראן צפויה לבחון "מערכת טילים שיש לה פוטנציאל להגיע לטווח בדרגה של טיל בליסטי בין-יבשתי". טהרן גם שיפרה את היעילות והקטלניות של מערכות הטילים הקיימות שלה, עם שיפורים בדיוק והגדלת יכולת החימוש.

על פי הערכות המודיעין האמריקני, שיגור נשק גרעיני מצד איראן צפוי להתבצע באמצעות טיל בליסטי. אם כך, מה הרציונל שמאחורי השארת הטילים מחוץ למסגרת העסקה הכוללת בנושא הגרעין? איראן דוחה את ההצעה בטענה שתכנית הטילים הבליסטיים שלה "אינה גרעינית" – היא פותחה למטרות קונבנציונליות וביטחוניות – תולדה של הניסיון הכואב של המלחמה עם עיראק בשנות השמונים. ישנם מומחים הטוענים שהכללת תכנית הטילים הבליסטיים של איראן בדיוני המעצמות עלולה לעורר קשיים חדשים. למשל, איראן עלולה לדרוש שגם תכניות הטילים הבליסטיים של ערב הסעודית וטורקיה יידונו. יתרה מכך, יהיה קשה מאוד לעצור את תכנית הטילים הבליסטיים לנוכח החפיפה הרבה בינה לבין תכנית החלל של איראן. ולבסוף, אם תיאלץ איראן לרסן את הטילים הבליסטיים, היא צפויה לשפר בצורה משמעותית את פיתוח טילי השיוט שלה כתחליף.

ועדיין, עסקה כוללת עם איראן שמתעלמת מסוגיית הטילים תציע ביטחון מוגבל בלבד לאותן מדינות המצויות בטווח הטילים הבליסטיים שלה, בעוד שהסכם שגם עוצר את תכנית הגרעין של איראן וגם מטיל מגבלות נוקשות על אמצעי השיגור שלה, יסייע להרגיע מדינות אלה במקרה של הפרות או מהלכים מאיימים מצד איראן. לאור העובדה שרוסיה היא ספקית הרכיבים לתכנית

הטילים הבליסטיים של איראן, אין זה מפתיע שהיא תומכת באי הכללת הטילים הבליסטיים בסדר היום הנוכחי של השיחות. אולם מה לגבי ארצות הברית? בפברואר 2014, ראש צוות המשא ומתן האמריקני וונדי שרמן הזכירה נשכחות לנוכחים, כאשר בדבריה בפני ועדת החוץ של הקונגרס האמריקני ציינה את החובה לטפל ביכולת הטילים של איראן על פי החלטות מועצת הביטחון של האו"ם. אולם הצהרתו האחרונה של הייל בנושא משקפת נסיגה אפשרית מעמדה זו.

החשש מתכנית הטילים הבליסטיים של איראן הוא שעומד במרכז מאמצייה של ארה"ב להרחיב ולהאחיד את מערכות ההגנה שלה מטילים בליסטיים הפרוסות במזרח התיכון ואירופה. ארצות הברית פועלת בשיתוף פעולה צמוד עם ישראל על פיתוח וקידום מערכת החץ להגנה מטילים, וכמו כן מנסה לעודד את המדינות החברות במועצת שיתוף הפעולה של מדינות המפרץ, לשלב ביניהן את יכולות ההגנה מטילים על מנת לייצר הגנה אזורית המבוססת על מודל נאט"ו. ארצות הברית מקווה לייצא מערכות הגנה מטילים למפרץ, וארבע מדינות כבר רכשו אותן.

אולם מאמצייה של ארה"ב לפתח את מערכת ההגנה מטילים שלה באירופה כתגובה לאיום האיראני, הביאה להעצמת המתחים בין רוסיה למערב. כבר בתוך חודשים ספורים בלבד לכהונתו, חשף ממשל אובמה את תכנית EPAA (European Phased Adaptive Approach) לפריסת מערכות הגנה מטילים באירופה, שתחליף את הגנת הטילים של עידן בוש. ארצות הברית ונאט"ו טוענות שהמערכת מיועדת להתמודד עם האיום הכפול של ירי טילים בליסטיים ונשק להשמדה המונית מהמזרח התיכון. נאט"ו אמנם לא הצהירה במפורש שהמערכת מיועדת להגן על אירופה מהאיום האיראני, אך גורמים אמריקנים רשמיים ציינו שטוהרן היא אכן איום משמעותי על הברית, המחייב אמצעי נגד. רוסיה דוחה את הטענה, ומחזיקה בעמדה שהמערכת מכוונת נגד כוחות הגרעין האסטרטגי שלה עצמה.

מערכת ההגנה מטילים אולי באמת מכוונת לאיומים מהמזרח התיכון ולא נגד רוסיה, אך התמיכה הנלהבת של מדינות מרכז ומזרח אירופה במערכת מבוססת, כמו כל דבר אחר כמעט, על מחויבותה הביטחונית של ארה"ב. פולין, רומניה ומדינות הבלקן רואות בפריסת המיירטים בחצר האחורית שלהן צורה משופרת של הרתעה מורחבת נגד איומים רוסיים פוטנציאליים, וסיפוח של חצי האי קרים על ידי רוסיה רק חיזקה את ערכה של מערכת הגנה כזו עבור מדינות אלה. מבחינתן, רוסיה היא מקור המרכזי לאיום, ולא איראן. יתרה מכך, ממשל אובמה רמזה שביכולתה להאיץ את פריסת המערכת של נאט"ו בתגובה לאיום הרוסי העולה. עם זאת, יש לבחון התחייבויות אלה גם על רקע של ניסיונה של ארה"ב לחזק את אמינותה בעיני בנות בריתה באמצעות מתן הגנה מפני מדינות רביזיוניסטיות מעבר לאזור האירו-אטלנטי, עם דגש על איראן. מעטה ההגנה נגד טילים באירופה מוגבל מכדי להיות מסוגל להתמודד עם טילים רוסיים, ומותאם יותר להתמודדות עם איום פוטנציאלי מאיראן.

בכל מקרה, לנוכח תשומת הלב המוקדשת לאיום הטילים הבליסטיים של איראן בהקשר של תכניות אמריקניות להגנה מטילים, קשה להבין מדוע ארה"ב עוקפת את הדיון על כך בשיחות הגרעין. מה תרומת ארה"ב מהסכמתה לוותר על הנושא ולהתמקד רק בתכנית הגרעין לעת עתה? איזה מנוף יוותר בידיה של ארה"ב ויאפשר לה להתמודד עם הסוגיה לאחר שעסקת הגרעין כבר תיחתם? האם יש קשר לטענה הרוסית, הגורסת שאם המטרה האמתית של הגנת הטילים האמריקנית היא איראן, אזי עצם השיחות בין איראן לבין המעצמות מבטלות כל הצדקה למערכת אמריקנית כזו, שכן לכאורה יוסר האיום האיראני? תגובת ארה"ב/נאט"ו לטענה זו, היא שמעטפת ההגנה מטילים באירופה אמורה לספק הגנה גם נגד טילים בליסטיים הנושאים ראש נפץ שאינו גרעיני. האם ארה"ב חוששת שהכללת איום הטילים הבליסטיים בשיחות תחתור תחת תכניות ההגנה מטילים שלה? או שאולי דאגתה המרכזית היא שלא ניתן להסתמך על אף הסכם שייחתם עם איראן? החשיבה בארה"ב סביב סוגיה זו אינה מספקת מענה מלא, ולאור השאלות החשובות שעולות מהחיבור האניהרנטי שבין נשק גרעיני למערכות השיגור שלו - הזמן דוחק להבהרות.